

УДК 37.016+811.161.2
У74

Автор:

Слюніна О. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства
Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»

Рецензенти:

Голобородько Я. Ю., доктор філологічних наук, професор, член Асоціації українських письменників України;
Новиков А. О., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, літератури та методики
навчання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

Слюніна О. В.

C49 Українська література. 6 клас. Нова програма /
О. В. Слюніна. — 2-ге вид., доповн. та переробл. — Х. :
Вид. група «Основа», 2019. — 144 с. — (Серія «Мій кон-
спект»).

ISBN 978-617-00-3425-0.

Навчальний посібник містить конспекти всіх уроків української літератури для 6 класу, які розроблено із урахуванням змін, здійснених Міністерством освіти і науки України 2017 р. Розподіл навчального часу та зміст розроблених уроків носить орієнтовний характер. Згідно з положеннями пояснювальної записки оновленої програми в разі потреби вчитель має право самостійно змінювати обсяг годин у межах розділу, а також змінювати послідовність вивчення розділів.

Для вчителів української мови та літератури шкіл різних типів, керівників методичних об'єднань, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

УДК 37.016+811.161.2

Навчальне видання

Серія «Мій конспект»

СЛЮНІНА Олена Вікторівна

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

6 клас

Нова програма

2-ге видання, доповнене та перероблене

Головний редактор *К. Ю. Голобородько*

Редактор *О. О. Маленко*

Відповідальний за випуск *Ю. М. Афанасенко*

Технічний редактор *Є. С. Островський*

Коректор *О. М. Журенко*

Підп. до друку 16.07.2018. Формат 84×108/16. Папір газет. Друк офсет.

Гарнітура «Шкільна». Ум. друк. арк. 15,1. Зам. № 18-07/23-05.

ТОВ «Видавнича група «Основа»»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6058 від 01.03.2018 р.

Україна, 61001 Харків, вул. Плеханівська, 66.

Тел. (057) 731-96-34. E-mail: office1@osnova.com.ua

Телефон для замовлення: 0-800-505-212

(Безкоштовно з мобільних та стаціонарних телефонів України)

Надруковано у друкарні ТОВ «ТРИАДА-ПАК»

м. Харків, пров. Сімферопольський, 6. Тел. +38(057)703-12-21

www.triada-pack.com, email: sale@triada.kharkov.ua

ISO 9001:2015 № UA228351, FAMO TRIADA LLC (065445)

© Слюніна О. В., 2019

© Корягін В. О., макет обкладинки, 2019

© ТОВ «Видавнича група «Основа»», 2019

ISBN 978-617-00-3425-0

Зміст

Урок № 1	Книжка в житті людини. Робота письменника над художнім твором 5	Урок № 20	Володимир Рутківський «Джури козака Швайки» («На козацьких островах»). Тема боротьби українських козаків проти татарської орди 43
Урок № 2	Календарно-обрядові пісні. Роль і місце пісні в житті українців. Народна обрядова пісня, її різновиди. Пісні літнього циклу. Русальні пісні 7	Урок № 21	Леся Українка (Лариса Петрівна Косач). «Мрії» 45
Урок № 3	Пісні літнього циклу. Купальські пісні 9	Урок № 22	Леся Українка (Лариса Петрівна Косач). «Як дитиною, бувало...» ... 47
Урок № 4	Пісні осіннього циклу. Жнивварські пісні 11	Урок № 23	Леся Українка (Лариса Петрівна Косач). «Тиша морська», «Співець» 49
Урок № 5	Пісні зимового циклу 13	Урок № 24	Володимир Винниченко «Федько-халамидник» 51
Урок № 6	Пісні весняного циклу. Веснянки 15	Урок № 25	Володимир Винниченко. Характеристика образів Федька й Толі 53
Урок № 7	Народні колискові пісні 17	Урок № 26	Урок розвитку комунікативних умінь. Володимир Винниченко. «Федько-халамидник» 55
Урок № 8	Література рідного краю. Календарно-обрядові пісні рідного краю 19	Урок № 27	Урок позакласного читання. Володимир Винниченко «Кумедія з Костем» 57
Урок № 9	Пісні літературного походження. «Ще не вмерла Україна» П. Чубинського, М. Вербицького — національний гімн нашої держави 21	Урок № 28	Станіслав Чернілевський «Теплота родинного інтиму...», «Забула внучка в баби черевички...» 59
Урок № 10	Пісні літературного походження. «Ой у лузі червона калина похилилася» С. Чарнецького й Г. Труха — пісня, що стала народною 23	Урок № 29	Ірина Жиленко «Жар-птиця», «Підкова» 61
Урок № 11	Урок розвитку комунікативних умінь. Українська пісня — душа народу 25	Урок № 30	Ірина Жиленко «Гном у буфеті» ... 63
Урок № 12	Микола Вороний. Літописна легенда про євшан-зілля 27	Урок № 31	Позакласне читання. Ігор Калинець «Хлопчик-фігурка, який задоволений собою» 65
Урок № 13	Микола Вороний «Євшан-зілля». Характеристика образів 29	Урок № 32	Ігор Калинець «Стежечка», «Блискавка», «Веселка», «Криничка», «Дим». Персоніфіковані образи природних явищ — дивовижне й незвичайне в повсякденному житті. Гармонія людини і природи 67
Урок № 14	Тарас Шевченко «Думка» («Тече вода в синє море...») 31	Урок № 33	Емма Андіївська «Казка про Яян» 69
Урок № 15	Тарас Шевченко «Іван Підкова» ... 33	Урок № 34	Емма Андіївська «Говорюча риба» 71
Урок № 16	Контрольна робота № 1 35	Урок № 35	Емма Андіївська «Говорюча риба» 73
Урок № 17	Володимир Рутківський «Джури козака швайки» («На козацьких островах»). Твір про волелюбних, сміливих героїв, які вміють вистояти у складних ситуаціях 37	Урок № 36	Урок-підсумок 75
Урок № 18	Володимир Рутківський «Джури козака Швайки» («На козацьких островах»). Незвичайні здібності козаків-характерників. Сміливість і відвага козацьких джур Грицика та Санька 39	Урок № 37	Контрольна робота № 2 77
Урок № 19	Володимир Рутківський «Джури козака Швайки» («На козацьких островах»). Засудження підступності, жорстокості та підлості зрадників 41	Урок № 38	Всеволод Нестайко — відомий у світі український дитячий письменник. «Тореадори з Васюківки». Пригодницький захопливий сюжет 79
		Урок № 39	Всеволод Нестайко «Тореадори з Васюківки». Мрія і дійсність, смішне, комічне, романтичне в пригодницькій повісті для дітей 81

<i>Урок № 40</i>	Урок розвитку комунікативних умінь. «Дружба! Велике це слово — дружба! Може, найбільше з усіх слів людських» ...	83		усмішки, гуморески, співомовки. Велика роль гумору в житті українців	111
<i>Урок № 41</i>	Позакласне читання. Всеволод Нестайко «Пригоди Робінзона Кукурудзо»	85	<i>Урок № 55</i>	Леонід Глібов — визначний український байкар, поет. Викривальна й повчальна спрямованість байок. Побудова байки	113
<i>Урок № 42</i>	Всеволод Нестайко «Тореадори з Васюківки». Характеристика основних образів	87	<i>Урок № 56</i>	Леонід Глібов — визначний український байкар, поет. Викривальна й повчальна спрямованість байок письменника. «Щука»	115
<i>Урок № 43</i>	Всеволод Нестайко «Тореадори з Васюківки». Романтичне й пригодницьке в повісті для дітей	89	<i>Урок № 57</i>	Леонід Глібов — визначний український байкар. Повчальний зміст байки «Муха і Бджола»	117
<i>Урок № 44</i>	Ярослав Стельмах «Митькозавр з Юрківки, або Химера лісового озера»	91	<i>Урок № 58</i>	Леонід Глібов — визначний український байкар. Викривальна й повчальна спрямованість байки «Жаба й Віл»	119
<i>Урок № 45</i>	Ярослав Стельмах «Митькозавр з Юрківки, або Химера лісового озера». Характеристика образів Сергія та Митька	93	<i>Урок № 59</i>	Степан Руданський як український майстер слова. Співомовки Степана Руданського — унікальне явище у світовій культурі. «Добре торгувалось»	121
<i>Урок № 46</i>	Ярослав Стельмах «Митькозавр з Юрківки, або Химера лісового озера». Композиція повісті	95	<i>Урок № 60</i>	Степан Руданський як український майстер слова. «Запорожці в короля»	123
<i>Урок № 47</i>	Література рідного краю. Олександр Кошиленко	97	<i>Урок № 61</i>	Павло Глазовий. Іронічно-пародійна, викривальна спрямованість гумористичних і сатиричних творів. «Еволюція», «Найважча роль»	125
<i>Урок № 48</i>	Леся Воронина — сучасна письменниця, авторка багатьох книг для дітей. «Таємне товариство боягузів, або засіб від переляку № 9»	99	<i>Урок № 62</i>	Павло Глазовий «Заморські гості»	127
<i>Урок № 49</i>	Леся Воронина «Таємне товариство боягузів, або засіб від переляку № 9» — фантастична, романтична, багатоепізодна повість про виховання гідності та мужності	101	<i>Урок № 63</i>	Павло Глазовий «Похвала»	129
<i>Урок № 50</i>	Леся Воронина «Таємне товариство боягузів, або засіб від переляку № 9». Характеристика образів повісті	103	<i>Урок № 64</i>	Павло Глазовий. Викривальна спрямованість сатиричних творів	131
<i>Урок № 51</i>	Леся Воронина «Таємне товариство боягузів, або засіб від переляку № 9». Стосунки між різними поколіннями в родині	105	<i>Урок № 65</i>	Урок розвитку комунікативних умінь. Сила гумору	133
<i>Урок № 52</i>	Урок розвитку комунікативних умінь. Сім'я — фортеця моя	107	<i>Урок № 66</i>	Література рідного краю. Леонід Талалай	135
<i>Урок № 53</i>	Контрольна робота № 3	109	<i>Урок № 67</i>	Урок розвитку комунікативних умінь. Складання власної байки ...	137
<i>Урок № 54</i>	Гумористичне й сатиричне зображення. Жанрова різноманітність гумористичних творів: анекдоти, байки,		<i>Урок № 68</i>	Узагальнення та систематизація вивченого. Літературознавчий підсумковий огляд.....	139
			<i>Урок № 69</i>	Контрольна робота № 4	141
			<i>Урок № 70</i>	Урок-підсумок	143

Урок № 1. КНИЖКА В ЖИТТІ ЛЮДИНИ. РОБОТА ПИСЬМЕННИКА НАД ХУДОЖНІМ ТВОРОМ

Дата _____

Клас _____

Мета (формування компетентності): предметні: знати про рукописні книги часів Русі-України, про автора «Повісті минулих літ» Нестора Літописця; про сучасні формати книги; розуміти роль книжки в житті людини, складність й особливості процесу творчості, місце в ньому уяви й фантазії митця, роль читача в «житті» художнього твору; пояснювати, де можна «зустрітися» з літературою (літературні журнали, радіоопередачі, телебачення, театр, книгарні, бібліотеки, Інтернет); **ключові:** навички засвоєння та критичного осмислення здобутої інформації; **комунікативні:** зіставляти специфіку розкриття теми в різних видах мистецтва; усвідомлювати роль читання впродовж життя для власного зростання; розуміти необхідність додаткової інформації; **загальнокультурні:** усвідомлювати потребу шанобливого ставлення людей до книжки, до освіти.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник, ілюстрації до першої друкованої книги на слов'янських теренах «Апостол», зображення Нестора Літописця.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети заняття

III. СПрийняття та засвоєння учнями навчального матеріалу

Навчальна лекція-бесіда

На наших заняттях ми будемо говорити про книги, але сам предмет має назву література. Що ж це таке? Як ви розумієте це слово? Воно потрапило до нас із давніх мов, а саме — з латини. У перекладі воно означає те, що написано. Усе, що написали люди, поділяють на літературу наукову й художню. Звичайно, ми будемо приділяти увагу художній літературі, яка розповідає про життя людини, про красу природи, про почуття та думки багатьох поколінь людей. Читаючи книгу, варто звертати увагу на те, що хотів нам повідомити автор. Ми дізнаємося про життя письменників, про ті часи, коли вони жили, про те, як розвивалася думка, як люди навчалися висловлювати свої почуття та переживання за допомогою слів.

Спочатку люди вивчали світ, лише спостерігаючи за різними об'єктами, а знання передавали з уст в уста. Потім навчилися записувати найважливіші думки. Книги зберігають у собі факти, роздуми й відкриття, які людство здобувало протягом тисячоліть. Із наукової літератури ми черпаємо знання про закони природи й всесвіту. Із художньої літератури дізнаємося про людей, їхні почуття й переживання, навчаємося бути моральними. Читання — це найкращий спосіб стати освіченою людиною.

Пригадайте, що вам відомо про книги в Київській Русі? Тут книгу завжди поважали й любили. Нестор Літописець писав: «Велика користь від навчання книжного. Книги — мов ріки, які напоюють собою весь світ; це джерело мудрості, у книгах бездонна глибина; ми ними втішаємося в печалі, вони — вузда для тіла й душі. І якщо старанно пошукати в книгах мудрості, то знайдеш велику втіху й користь для своєї душі. Бо той, хто часто читає книги, той веде бесіду з Богом і наймудрішими мужами».

Нестор Літописець народився між 1040 і 1056 роками. Коли йому виповнилося сімнадцять, його прийняли до Печерського монастиря, який у Київській Русі вважався одним із найбільших культурних центрів. Там переписували й перекладали книжки, вели літопис. Нестор написав літопис «Повість минулих

літ». Тепер ім'я уславленого літописця стоїть поряд з іншими видатними постатями в історії України. Тоді книги були дуже дорогими. Їх писали на пергаменті від руки. Прості люди не могли дозволити собі книгу. Лише 1564 р. Іван Федоров організував першу типографію на слов'янських землях і видрукував першу книгу «Апостол». Завдяки його праці книги стали доступнішими.

Розгляньте ілюстрації до сторінок із книги «Апостол». Що на них зображено? Зверніть увагу, що верхній рядок виконана кіновар'ю (червоним кольором). Це звертання до Бога з проханням поблагословити книгу. Цей рядок написаний дивним шрифтом, у якому деякі літери високі, деякі менші, а треті винесені нагору (титло). Як ви гадаєте, чи багато було книг не в князівських, а, скажімо, у селянських родин? Як люди ставилися до книг?

Погляньте на книгу, що лежить перед вами. Це підручник із літератури для 6 класу. Упродовж року ми будемо читати й обговорювати твори, надруковані в ньому. Тож познайомимося трохи ближче з цією книгою. Із чого доцільніше розпочати наше знайомство? (Розгляньте обкладинку, титульний аркуш, форзаци, зноски.) Обкладинка — обгортка книги. Форзац і нахзац — сторінки на початку та в кінці книги. Що зображено на форзаці підручника?

Титульний аркуш — сторінка, на якій вказано назву книги, прізвища авторів, рік та місце видання. Погляньте, хто є автором нашого підручника? Назвіть художників, які працювали над книгою. Як ви гадаєте, над чим працює редактор? Ця людина організовує всю роботу над підручником, перевіряє факти, працює над рукописом, щоб книга була зрозумілою, цікавою й красивою.

Тепер попрацюємо над змістом. Імена яких письменників вам знайомі? Чиї імена ви побачили вперше? Зверніть увагу на розділи підручника. У якому порядку вони розташовані? Правильно, вони йдуть по порядку — від найдавніших часів до наших днів.

Які книги ви любите читати й перечитувати? Які ви прочитали за літо?

«Місткий кошик»

Методичний коментар. На аркуші паперу учні малюють кошик, на якому записують назви книг, які вони прочитали влітку. Головне, щоб «кошик» був заповненим доверху. Через деякий час учитель зупиняє гру й просить одного з учнів зачитати своє наповнення «кошику». Учні викреслює назви, які повторюються в їхніх записах. Переможцем стає той, у кого більше за інших записано назв книг, тобто той, у якому найбільш місткий кошик.

Колективна робота з вилученнями видатних людей і прислів'ями

1. Читати — ще нічого не означає; що читати та як розуміти прочитане — ось у чому головне» (*К. Ушинський*). **2.** Життя — коротке, мистецтво — вічне (*Латинське прислів'я*). **3.** Люди перестають думати, коли перестають читати (*Д. Дідро*). **4.** Дім, у якому немає книг, нагадує тіло без душі (*Цицерон*).

Бесіда з учнями

- ♦ Хто такі письменники? Це професія чи хобі, вияв творчої особистості?
- ♦ Як ви уявляєте працю майстра слова?
- ♦ Як ви гадаєте, чому письменники інколи називають власні твори своїми дітьми?
- ♦ Чи важкою є праця письменника? Чи хотіли б ви бути автором книги?

IV. ПІДСУМОК УРОКУ

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Прочитати вступну статтю в підручнику, скласти до неї план, переказати зміст за планом; зробити презентацію однієї з книг, яку ви прочитали влітку за схемою: автор, назва, короткий зміст, оцінка книзі (що вам у ній сподобалось, чому саме цю книгу ви порадили б почитати друзям).

Урок № 2. КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВІ ПІСНІ. РОЛЬ І МІСЦЕ ПІСНІ В ЖИТТІ УКРАЇНЦІВ. НАРОДНА ОБРЯДОВА ПІСНЯ, ЇЇ РІЗНОВИДИ. ПІСНІ ЛІТНЬОГО ЦИКЛУ. РУСАЛЬНІ ПІСНІ

Дата _____

Клас _____

Мета (формувані компетентності): предметні: знати про виникнення народної обрядової поезії, її різновиди; розповідати про головні календарні обряди українців; розрізняти й називає різновиди календарно-обрядових пісень; виразно й вдумливо читати їх, коментувати зміст; виокремлювати й пояснювати роль художніх засобів; **ключові:** висловлювати судження про роль пісні в житті людини, про відповідальність кожного за збереження духовної спадщини для майбутніх поколінь; **загальнокультурні:** поважати прадавні вірування наших предків, плекати гордість за свій талановитий народ, любов до рідних.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник, таблиця «Календарно-обрядові пісні», зображення русалок, мавок.

Теорія літератури: народна пісня, календарно-обрядові пісні, русальні пісні, анафора.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети заняття

III. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Навчальна лекція

Пісня — це невеличкий усний віршований твір, який співають. Олександр Довженко назвав українську народну пісню геніальною поетичною біографією та бездонною душею українського народу, його славою. Матері співали пісень, щоб закликати для дітей щасливу долю. Народні співці — кобзарі та лірники — у своїх піснях та думках звеличували історію рідного краю, працю співгромадян та їхній побут. Інші люди підхоплювали вподобані наспіви й передавали їх далі. При цьому інколи первісний текст змінювався.

До прийняття християнства мешканці Київської Русі вірили в існування багатьох богів: Перуна — бога блискавки й грому, Стрибога — бога вітру, Коляду — бога зимового сонця, Дажбога — бога вогню й жнив. Щоб задобрити богів і здобути їхню прихильність, люди вдавалися до різних дій — обрядів, які супроводжувалися піснями, іграми, танцями.

Обрядовими називають ті пісні, що виконували під час обрядів. Цикл календарно-обрядових пісень пов'язаний із природою, із порами року. Навесні, коли земля пробуджувалась від зимового сну, селяни відзначали цю подію, співали веснянки, закликаючи сонце, тепло, благаючи подарувати гарний урожай. Слов'яни співали, засіваючи поле, сподіваючись на милість богів.

До пісень літнього циклу належать купальські та русальні пісні, а осінній цикл календарно-обрядових пісень пов'язаний із обрядом обжинків. Такі пісні наживаються жнивварськими. У цих піснях люди висловлювали похвалу ниві, врожаєві, господарям, трудівникам. Узимку святкували зустріч Коляди. Напередодні Нового року співали колядки та щедрівки, у яких славили господарів і всю родину. Після хрещення Русі всі обряди почали поєднуватися з християнськими.

Отже, календарно-обрядові пісні об'єднуються в цикли: зимовий, весняний, літній та осінній. Різновидами пісень є колядки, щедрівки, веснянки, гавки, купальські пісні, русальні пісні, жнивварські пісні.

Навчальна лекція

Сьогодні ми розпочнемо говорити про пісні літнього циклу, зокрема про русальні пісні. Улітку слов'яни відзначали чимало обрядових свят: Радуниця (Проводи), Зелені свята, свято Івана Купала тощо. Під час Зелених свят (Трійці) виконували русальні пісні. Наші пращури вірили в існування русалок та мавок, які жили в лісах, водоймищах, на полях. Ці істоти з'являлися в Зелений четвер і могли залоскотати необережних перехожих до смерті. Саме тому працювати на ниві, гуляти в лісі, а також купатися у ставках у цей день було заборонено. Вважали, що русалками та мавками стають нехрещені діти та ті жінки, що втопилися. Отже, наприкінці травня й на початку червня слов'яни виконували русальні пісні, аби задобрити русалок та мавок. Наші предки думали, що за таких умов русалки та мавки не шкодитимуть їм, а навпаки, допомагатимуть: оберігатимуть людей від хвороб, а поля — від шкідників і від природних стихій. У цей час поширився звичай приносити до хати зілля, щоб запросити до себе русалок і задобрити їх. Зазвичай русальні пісні виконують тільки дівчата, а героями цих творів є і жіночки-сестрички, і дівчата-панночки, і парубки. У русальних піснях можуть бути загадки, які повинні перевіряти кмітливість молодих людей.

Літературна гра «Монофон»

Слово вчителя. Усі ви знаєте, що пісні русалок є небезпечними, адже той, хто їх почує, як зачарований іде до русалки. Русалки заманюють свою жертву, водять із нею танки, сміються, а потім залоскотуть і заберуть із собою на дно. Тож спробуймо задобрити цих істот, дібравши низку слів на літеру р. До того ж ці слова мають бути тематично пов'язані. Наприклад, русалка, риба, ряска, рибалка. Потім спробуйте з цих слів утворити речення. Руда русалка радісно рушила, розганяючи ряску радити рибалкам ретельно рибалити. Переможе той, хто складе найбільшу кількість тематично пов'язаних слів та найдовше речення з ними.

Виразне читання текстів русальних пісень («У ржі на межі», «Ой біжить, біжить мала дівчина», «Проведу я русалочки до бору»)

Бесіда за змістом прочитаного

- ♦ Про кого прочитані пісні?
- ♦ Якими ви уявляєте русалок та мавок? Розгляньте малюнки. ЧЯк можна задобрити русалок? Знайдіть у текстах ці місця та зачитайте їх ще раз.
- ♦ Як ви гадаєте, для чого в текстах використані пестливі слова?
- ♦ Знайдіть у прочитаних текстах рядки, що починаються однаковими словами, словосполученнями, реченнями. Такий прийом називається анафорою.

Гра «Вірю — не вірю»

1. Русальні пісні належать до пісень літнього циклу. (Так) 2. Обрядовими називають пісні, які виконували під час певних обрядів. (Так) 3. Русальні пісні виконували під час Зелених свят. (Так) 4. У русальних піснях ніколи не буває загадок. (Ні) 5. Анафора — це єдинопочаток, коли рядки починаються однаково. (Так)

Продовжте речення

1. До календарно-обрядової поезії належать такі цикли... 2. Русальні пісні належать до циклу... 3. Мотивами русальних пісень є... 4. Русальні пісні виконували під час...

V. ПІДСУМОК УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Вивчити одну з русальних пісень напам'ять; підготувати малюнок до однієї з русальних пісень.

Урок № 3. ПІСНІ ЛІТНЬОГО ЦИКЛУ. КУПАЛЬСЬКІ ПІСНІ

Дата _____

Клас _____

Мета (формування компетентності): предметні: знати про виникнення пісень літнього циклу та їх різновидів; розповідати про головні календарні обряди українців, пов'язані зі святом Івана Купала; розрізняти й називає різновиди літніх календарно-обрядових пісень; виразно й вдумливо читати їх, коментувати зміст; виокремлювати й пояснювати роль художніх засобів; **ключові:** висловлювати судження про роль пісні в житті людини, про відповідальність кожного за збереження духовної спадщини для майбутніх поколінь; **загальнокультурні:** поважати прадавні вірування наших предків, плекати гордість за свій талановитий народ, любов до рідних.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник, таблиця «Календарно-обрядові пісні», картинки святкування Івана Купала.

Теорія літератури: народна пісня, календарно-обрядові пісні, купальські пісні, анафора, рефрен.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети заняття

III. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

Міні-конкурс «Кращий виконавець русальної пісні»

Міні-конкурс «Кращий малюнок мавки (русалки)»

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Літературна розминка

Методичний коментар. Три учні виходять до дошки з аркушами, на яких великими літерами написано: «Епітет», «Порівняння», «Метафора». Решта класу отримує картки з прикладами цих художніх засобів. За знаком учителя кожен учень із класу має знайти свою «команду».

Приклади художніх засобів: книги — мов ріки; урочисті пісні; зеленоокі мавки; Ярослав Мудрий засіяв землю книжними словами; осінь, як чаклунка; цвіте небо хмарами; час, неначе ріка; хлопці, як соколи; радіє земля сонцю; сонце усміхається; шануй учителя, як родителя; чесне й правдиве життя.

V. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НОВОГО НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Навчальна лекція

Свято Івана Купала належить до язичницьких. Купало (Купайло) — це слов'янський бог могутності природи, врожаю, злагоди, любові та шлюбу. Після того, як на теренах Київської Русі поширилися християнство, свято Купала почали поєднувати зі святом Івана Хрестителя. Припадає свято Івана Купала на ніч із 6 на 7 липня. У цей день, як вірили наші пращури, земля має найбільшу силу, яку віддає цілющим травам. Тільки збирати ці трави варто до схід сонця. Обряд, який супроводжує свято, складається з кількох частин: плетіння вінків, розпалювання вогнищ, стрибання через нього, танці навколо нього, спалювання опудала Марени чи Купала. Усі ці частини супроводжувалися різними веселоцями: піснями, танцями, ворожінням. Дівчата, поклавши вінки на воду, уважно стежили — куди ті попливуть, адже звідти прийде суджений. Стрибаючи через вогонь, дівчата й хлопці намагалися не розмикати рук, бо, згідно з уявленнями слов'ян, тоді вони будуть щасливими. Кожен мав стрибнути через вогонь і скупатися, у такий спосіб очистити себе, бо вогонь і вода

мали очищувальну функцію. Уночі на Івана Купала найсміливіші юнаки намагалися відшукати цвіт папороті, бо вірили, що той, хто знайде цю квітку, буде розуміти мову тварин і рослин, умітиме зцілювати, знаходити скарби. Обрядові пісні, що їх виконували на Купала, називаються купальськими. У них звучать мотиви купання, плетіння вінків, оспівано почуття молоді.

Виразне читання купальських пісень («Заплету віночок», «Ой вінку мій, вінку», «Купайло, Купайло!»)

Бесіда за змістом прочитаного

- ♦ До якого циклу належать купальські пісні?
- ♦ Спробуйте описати Купайла. Які риси йому притаманні?
- ♦ Чи є в прочитаних творах анафори? Знайдіть їх.
- ♦ У прочитаних купальських піснях відшукайте слова чи словосполучення, що повторюються в кінці рядка. Такий прийом має назву рефрен.
- ♦ Які обряди виконували під час свята Купайла?
- ♦ Як ви гадаєте, який обряд виконували, співаючи пісню «Заплету віночок»? Які почуття та сподівання відтворені в цій пісні?
- ♦ Які епітети з купальської пісні «Ой вінку мій, вінку» свідчать, що дівчина закохана?
- ♦ Що є спільного між піснями «Заплету віночок» та «Ой вінку мій, вінку»? Що ці пісні відрізняє?
- ♦ У якій із пісень змальовано опудало, яке його спалювали під час свята?

Гра «Вірю — не вірю»

1. До пісень літнього циклу належать русальні та купальські. (Так) 2. Однаковий початок рядка називається рефреном. (Ні) 3. Зміст мотивів купальських пісень — це задобрення русалок. (Ні) 4. Купальські пісні належать до пісень зимового циклу. (Ні) 5. Купальські пісні співали на Зелені свята. (Ні) 6. Купальські пісні співали в ніч із 6 на 7 липня. (Так) 7. Купало — це міфічний персонаж, бог могутності природи, врожаю, злагоди й шлюбу. (Так) 8. Русалки були добрими істотами, тому про них складали пісні. (Ні) 9. Обрядова поезія виникла після прийняття християнства. (Ні) 10. Купальські пісні співали під час купання в річці чи озері. (Ні) 11. Наші предки вважали, що обрядові пісні мають магічну силу. (Так)

VI. ПІДСУМОК УРОКУ

Бесіда з учнями

- ♦ Які пісні називають календарно-обрядовими?
- ♦ Які цикли виокремлюють у календарно-обрядових піснях?
- ♦ Які пісні належать до літнього циклу?
- ♦ Коли співали русальних пісень?
- ♦ Яку мету переслідували наші пращури, співаючи русальні пісні?
- ♦ Які мотиви, ознаки русальних пісень вам відомі?
- ♦ Назвіть русальні пісні.
- ♦ Коли співали купальські пісні?
- ♦ Які обряди виконували під час святкування Купала?
- ♦ Назвіть мотиви та ознаки купальських пісень.
- ♦ Назвіть купальські пісні, які вам відомі.
- ♦ Чим відрізняється анафора від рефрену? Наведіть приклади цих прийомів.

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Вивчити одну з купальських пісень (за бажанням); намалювати обряд, пов'язаний зі святкуванням Купала; виписати з народних пісень літнього циклу приклади анафори та рефрену.

Урок № 4. ПІСНІ ОСІНЬОГО ЦИКЛУ. ЖНИВАРСЬКІ ПІСНІ

Дата _____

Клас _____

Мета (формування компетентності): предметні: знати про виникнення народної обрядової поезії, її різновиди; розповідати про головні календарні обряди українців, пов'язані зі жниварством; називати характерні ознаки пісень осіннього циклу; виразно й вдумливо читати їх, коментувати зміст; виокремлювати й пояснювати роль художніх засобів; **ключові:** (висловлювати судження про роль пісні в житті людини, про відповідальність кожного за збереження духовної спадщини для майбутніх поколінь); **загальнокультурні:** поважати прадавні вірування наших предків, плекати гордість за свій талановитий народ, любов до рідних).

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник, картини, присвячені роботі на ниві під час жнив (наприклад, полотно М. Пимоненка «Жниця»), тлумачний словник української мови, картки для гри «Знайди прислів'я».

Теорія літератури: народна пісня, календарно-обрядові пісні, жниварські пісні, анафора, рефрен.

*Надзвичайна любов до співу — головна й прекрасна риса слов'ян.
Радісно бувати в полі під час жнив.
Рідко зустрінеш мовчазну слов'янську жінку,
яка б не щебетала або не співала*
Я. Глад

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети заняття

III. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

Міні-конкурс «Кращий виконавець купальської пісні»

Міні-конкурс «Кращий малюнок обряду на Івана Купала»

IV. СПРИЙНЯТТЯ Й ЗАСВОЄННЯ НОВОГО НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Гра «Знайди прислів'я»

Методичний коментар. Для цієї гри вчитель заздалегідь розрізає частини прислів'їв на дві частини. Кожен учень у класі отримує лише одну з частин. Завдання — знайти свою пару, ходячи по класу. Після того, як учні знайдуть завершення прислів'я, вони мають пояснити значення народної мудрості.

Зразок карток

Перша частина прислів'я	Друга частина прислів'я
Лихий жнець ніколи	не має доброго серпа
Не хвалися травою,	а хвалися сіном
Цінуй у жнива хвилину більше,	ніж узимку годину
Господарство вести —	не лапті плести
Не той урожай, що на полі,	а той, що в коморі
Буде той голодний, хто	жнивими холодочку шукає
Жнива кінчаються —	осінь починається
Один жнив'яний день	рік годує
Згаєш на жнивах одну хвилину —	втратиш не одну зернину

Робота з ілюстративним матеріалом

Розгляньте зображення на картинах, що ілюструють роботу на ниві. Зверніть увагу на одяг жінки на картині М. Пимоненка «Жниця». Як ви гадаєте, чому художник зобразив трудівницю у святковому вбранні? Що ви можете сказати про обличчя трудівників?

Навчальна лекція

Великою кількістю сюжетів позначений осінній цикл календарно-обрядової поезії, до якого належать жниварські пісні. Майже всі роботи на землі супроводжувалися піснями, бо так легше працювалося, до того ж, праця хлібороба приносила людям особливе задоволення. Жнива були найвідповідальнішою порою в житті хліборобів, оскільки достаток у домі залежав від багатого та вчасно зібраного врожаю. У перший день жнив трударі приходили на поле до сходу сонця у святковому вбранні, а жнива мала розпочинати найкраща жниця. У цей день співали зажинкові пісні. Наступні дні прикрашав спів жнивних пісень, а після того, як увесь урожай було зібрано співали пісні обжинкові. Основний зміст усіх пісень осіннього циклу був таким: удячність родючій ниві, нарікання на тяжку працю, радість за великий урожай. Наприкінці на полі обов'язково залишали кілька колосків, які називали «бородою» («Спасовою бородою» — після прийняття християнства). Ці колоски підв'язували червоною стрічкою, прикрашали квітами, витрушували на землю зерно для доброго врожаю й залишали на полі до початку оранки. Із останнього обжинкового снопа плели вінок, якого з піснями несли додому. Його називали Дідухом.

Словникова робота

Поясніть значення слів «стодола», «юрочка».

Виразне читання пісні «Там у полі криниченька»

Аналіз пісні «Там у полі криниченька»

1. Доведіть, що аналізована пісня належить до осіннього циклу. 2. Який мотив наявний у пісні «Там у полі криниченька»? 3. Назвіть усі епітети з твору. 4. Чи є в пісні пестливі слова? 5. Яка основна думка твору?

Виразне читання пісні «Маяло житечко, маяло»

Письмовий аналіз пісні «Маяло житечко, маяло». Метод незакінчених речень

1. Це обжинкова пісня, бо... 2. У пісні є персоніфікація. Це образ... 3. Жнива завершилися успішно. Про це свідчить... 4. У пісні є пестливі слова. Серед них... 5. «Чистім полі», «буйного вітречку», «ясного сонечка» — це... 6. Основна думка пісні — ...

Бесіда з учнями

- ♦ Які пісні належать до осіннього циклу?
- ♦ Які головні мотиви пісень осіннього циклу?
- ♦ Яке основне призначення пісень осіннього циклу?
- ♦ У чому полягає відмінність між зажинковими, жнивними та обжинковими піснями? Розкажіть про обряди, що супроводжували жнива.

Дослідницька робота

Порівняйте всі постійні епітети, які наявні в жниварських піснях, з епітетами, що трапилися вам у піснях літнього циклу. Які якості вони позначають?

V. ПІДСУМОК УРОКУ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Вивчити одну жниварську пісню напам'ять (за бажанням); намалювати жнива.

Урок № 5. ПІСНІ ЗИМОВОГО ЦИКЛУ

Дата _____

Клас _____

Мета (формування компетентності): предметні: знати про календарно-обрядову поезію зимового циклу, зокрема колядки та щедрівки; розповідати про головні календарні обряди українців, пов'язані зі святкуванням Нового року та Різдва; розрізняти й називати різновиди зимових календарно-обрядових пісень; виразно й вдумливо читати їх, коментувати зміст; виокремлювати й пояснювати роль художніх засобів; **ключові:** висловлювати судження про роль пісні в житті людини, про відповідальність кожного за збереження духовної спадщини для майбутніх поколінь; **загальнокультурні:** поважати прадавні вірування наших предків, плекати гордість за свій талановитий народ, любов до рідних.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: підручник, картини, присвячені новорічним святкам (І. Сколоздра «Рік новий народився!», В. Колосова «Дідух», М. Пимоненка «Святочне ворожіння»), аудіо-запис (відеозапис) колядок «Добрий вечір тобі, пане господарю!», «Тиха ніч», «Небо і земля», аудіозапис пісні «Щедрик, щедрик, щедрівочка».

Теорія літератури: народна пісня, календарно-обрядові пісні, пісні зимового циклу, колядки, щедрівки, анафора, рефрен.

Перебіг уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. ОГолошення теми й мети заняття

III. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ

IV. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Бесіда з учнями

- ♦ Які враження викликала у вас прослухана пісня?
- ♦ Які зимові свята вам відомі?
- ♦ Що ви знаєте про колядування та щедрювання?
- ♦ На яке свято співають колядки, а на яке — щедрівки?
- ♦ Чи доводилося вам бачити, як співають колядки чи щедрівки?
- ♦ Чи ви особисто брали участь у колядуванні або щедрюванні?
- ♦ Як у вашій родині готуються до святкування Нового року та Різдва?

V. СПРИЙНЯТТЯ Й ЗАСВОЄННЯ НОВОГО НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Навчальна лекція

Отже, зимовий цикл календарно-обрядових пісень містить колядки та щедрівки. Щедрівки — це віршовані побажання добра, злагоди, успіху в новому році своїм рідним, близьким, гостям. Щедрівки співали напередодні Нового року (на Щедрий вечір). Щедрівки зазвичай виконували дівчата.

Колядки — величальні пісні, які співають перед Різдрвом Христовим. Назва походить від слова «коляда». Коляда — це язичницька богиня, яка в цей день народжувала нове Сонце (Божича). Язичники проганяли злого бога, який хотів з'їсти нове Сонце, а потім ходили від хати до хати, щоб сповістити людям радісну новину. Із собою вони брали зображення нового Сонця — різдвяну зірку. Ця традиція збереглася й понині.

Після прийняття християнства обряд колядування був приурочений до свята Різдва Христового, адже у християнстві Ісус Христос часто порівнюється з новим Сонцем, новою істиною. У цей день хлопці й дівчата ходили від хати до хати з «козою» (людина, вдягнена в кожух та в масці з рогами), співали величальних і жартівливих пісень. Колядки здебільшого стосувалися

господарів, у пісні нерідко підставляли їхні імена, тому часто складалося враження, ніби колядку спеціально придумали для певної особи.

Із колядуванням тісно пов'язане таке явище, як вертеп — театралізоване дійство, у якому розповідають євангельську історію. Вертеп — це пересувний ляльковий театр.

Робота з ілюстративним матеріалом

Розгляньте картини художників. Які враження вони у вас викликають? Назвіть елементи різдвяного обряду.

Прослуховування пісні «Добрий вечір тобі, пане господарю!»

Виразне читання пісні

Бесіда за змістом прочитаного

- ◆ Яке враження викликала у вас музика?
- ◆ Як ви гадаєте, пісня належить до колядок чи до щедрівок? Обґрунтуйте свою відповідь.
- ◆ Про які три свята йдеться в колядці?
- ◆ Що вам відомо про свято Василя?
- ◆ Що ви знаєте про Водохреще?
- ◆ Пригадайте, що таке анафора та рефрен. Знайдіть у тексті приклади анафори та рефрену. Як ви гадаєте, чи впливають ці прийоми на загальний настрій та основну думку твору, підсилюючи її?

Виразне читання пісні «Ой хто, хто Миколая любить» та пісні «Нова радість стала»

Робота над змістом прочитаного

- ◆ Хто такий Святий Миколай?
- ◆ За що люди особливо шанують цього святого?
- ◆ Чого люди просять у пісні?
- ◆ Про які риси вдачі українців свідчить таке вболівання за долю рідної країни?
- ◆ Чи є в піснях рефрен? А анафора? Наведіть приклади.
- ◆ З пісні «Нова радість стала» випишіть назви всіх релігійних персонажів.
- ◆ Яких гараздів для господарів прохають колядники в пісні «Нова радість стала»?

Виразне читання пісні «Щедрик, щедрик, щедрівочка» та пісні «Засівна»

Бесіда за змістом прочитаного

- ◆ Які враження у вас виникли під час прослуховування пісні?
- ◆ Як ви гадаєте, які дії виконували щедрівники під час виконання прочитаних пісень?
- ◆ Знайдіть у текстах епітети.
- ◆ Назвіть порівняння, які використано в текстах пісень.

Літературна вікторина «Наскільки ти уважний»

1. Який музичний інструмент прославляє Ісуса Христа в пісні «Нова радість стала»? (*Гуслі*) 2. Яких тварин і птахів згадано в щедрівці «Щедрик, щедрик, щедрівочка»? (*Овечки, ластівка*) 3. Про які рослини йдеться в «Засівній»? (*Капуста, петрушка, часник, пшениця*) 4. Чим бажають міряти гроші в «Засівній»? (*Мисками*) 5. Чого бажають Україні в колядці «Ой хто, хто Миколая любить»? (*Слави і волі*) 6. Що таке вертеп? (*Ляльковий театр*)

VI. ПІДСУМОК УРОКУ

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Вивчити одну пісню зимового циклу напам'ять; зробити малюнки до зимових свят; вивчити теоретичний матеріал за підручником.